

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ ТА ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ: АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-623-5-5>

МІЖ ХАОСОМ І ГАРМОНІЄЮ: РОЛЬ ЧАСУ І ДОСВІДУ В ОСМИСЛЕННІ СВІТУ

Васільєва Д. М.

*студентка I курсу соціально-гуманітарного факультету
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

В умовах сучасних динамічних змін особливої ваги набуває розуміння суб'єктивного досвіду як інструменту впорядкування реальності. Зіткнення з невизначеними ситуаціями часто викликає відчуття хаосу або, навпаки, гармонії, що зумовлює актуальність вивчення механізмів інтерпретації дійсності. Метою роботи є теоретичний аналіз взаємозв'язку часу та досвіду в контексті формування суб'єктивної картини світу. Для її досягнення поставлено такі завдання: проаналізувати філософські підходи до часових вимірів; дослідити роль досвіду в організації світогляду; визначити характер взаємодії часу і досвіду у сприйнятті гармонії та хаосу; а також охарактеризувати чинники адаптації особистості в умовах невизначеності.

Час є складовою частиною людського середовища. У просторі ми можемо вільно рухатися – у ширину, довжину та висоту і маємо змогу повернутися у відправну точку – але у нашому повсякденному сприйнятті час є лінійним і незворотним. Ми не можемо повернутися в минуле, що робить кожен мить унікальною, але водночас створює обмеженість, що спонукало наукову думку до пошуку нових зв'язків, де час розглядається не лише як окрема величина, а й як частина просторово-часового континууму. Ще один аспект, який демонструє, як така лінійність може перетворюватися на хаос, полягає в тому, що емоційні спогади формують власну внутрішню реальність [2]. У цьому контексті час набуває циклічного характеру. Пам'ять не є лише механічним відтворенням минулого, а активно взаємодіє з ним. Кожного разу повертаючись до чогось знайомого, ми створюємо нову реальність під впливом актуального відчуття. Таким чином, людина існує в двох часових вимірах: в об'єктивному фізичному та суб'єктивному колі пам'яті.

У філософському вимірі час не обмежується фізичною величиною, а здатен відображати суб'єктивний аспект. Як стверджував Анрі Бергсон [2], існує *durée*, тобто чиста тривалість, яка походить з внутрішнього досвіду людини. Час дозволяє людині накопичувати досвід, де минуле впливає на теперішнє, а теперішнє згодом впливає на майбутнє. Таким чином, досвід стає вагомим способом орієнтації в світі. Тим часом досвід може функціонувати не лише як сукупність подій: він організовує реальність, оскільки пам'ять, постійно вбудовується в теперішнє і надає форму його змісту [2]. Отже, окрема людина є не просто виразником світу, а використовує досвід, який вона накопичила, щоб досягнути його.

З одного боку, досвід не просто додає до нашого знання фактів чи подій як пасивне накопичення, але також формує активний елемент світогляду людини. Саме через власне минуле, емоційні переживання та внутрішні налаштування людина сприймає події відповідно до їх розуміння, сприймає закономірності та знаходить зв'язки між ними. Таким чином, формується унікальне сприйняття світу – кожен наступний досвід відповідає і може викликати відчуття гармонії або, навпаки, відчуження від навколишнього світу. Такий процес показує, що гармонія і хаос не є нейтральними. Те, що одна людина може вважати впорядкованою системою з передбачуваними правилами, для іншої є ідеєю, часто насиченою невизначеністю, складністю або навіть внутрішнім дискомфортом. Ця різниця обумовлена специфікою особистого досвіду, який є способом, яким ми сприймаємо щось як знайоме, зрозуміле чи прийнятне. І емоційний аспект пам'яті також є тимчасовим ритмом прозріння, коли досвід повертається, не лише відбувається створення, але й переосмислюється у світлі теперішнього. Досвід часу стає нелінійним і багатограним, у якому минуле, теперішнє і майбутнє динамічно постійно взаємодіють. Тому досвід і внутрішнє відчуття часу будують процес гармонії і хаосу – щось, що виникає у відповідь на середовище, яке є зовнішнім і внутрішнім для суб'єкта. Чому одна й та сама ситуація сприймається по-різному окремими особами чи групами щодо змісту і структури подій, визначається тим, як їхній досвід формує ці події та переживання.

У цьому контексті гармонію і хаос можна розглядати як суб'єктивні явища, оскільки вони формуються у відповідь на оточення особи чи групи осіб. Гармонію доцільно описати як порядок, що відповідає відомим зразкам, які, в свою чергу, полегшують сприйняття, тоді як хаос може визначатися як непередбачуваність, щось нове і поза межами повсякденних норм. Але це не є об'єктивними атрибутами реальності. Реальність часто зводиться до когнітивних структур і досвіду окремого суб'єкта [1]. Людина, як правило, сприймає світ як упорядкований, коли досвід і діяльність перебувають в кореляції, що є близьким до концепції «поток» М. Чиксентмігаї [3]. Ця відповідність дозволяє інтерпретувати дійсне як цілісне і зрозуміле. Водночас, відсутність

цього співвідношення може сприйматися як непередбачуваність, що виходить за межі звичних норм і когнітивних структур суб'єкта [1].

Окремим аспектом цієї взаємодії є здатність особистості витримувати ситуації, за яких стабільна структура досвіду руйнується або зазнає суттєвих трансформацій. Сучасні дослідження толерантності до невизначеності вказують на те, що здатність людини функціонувати в умовах відсутності чітких правил або передбачуваності залежить від глибини попереднього життєвого досвіду та методів його інтерпретації. Індивіди з більш гнучкими когнітивними структурами і більшою відкритістю до нових значень демонструють вищий рівень адаптивності у таких умовах [4]. В умовах хаосу досвід виконує функцію когнітивного орієнтира, через який особистість здатна або відновлювати внутрішню стабільність за рахунок формування нових сенсів, або інтерпретувати реальність як потенційно загрозову.

Підсумовуючи: світ не є ні повністю хаотичним, ані повністю гармонійним – ці явища проявляються у взаємодії. Гармонія пов'язана з передбачуваністю та знайомістю досвіду, тоді як хаос виникає, коли досвід є недостатнім для осмислення ситуації. Отже, час, досвід, хаос і гармонія є частиною однієї системи інтерпретації світу. Час – як засіб упорядкування змін, досвід – як засіб їх інтерпретації, гармонія і хаос – як наслідки інтерпретації.

Література

1. Aberšek B. *Philosophy of Mind, Artificial Intelligence and Existentialism*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2024. 275 p. URL: <https://dokumen.pub/qdownload/philosophy-of-mind-artificial-intelligence-and-existentialism-1036416542-9781036416546.html> (дата звернення: 08.04.2026)
2. Bergson H. *The Classic Collection of Henri Bergson Nobel Prize 1927: Time and Free Will; Matter and Memory; Creative Evolution; Laughter; Dreams*. Strelbytskyy Multimedia Publishing, 2023. P. 5–609.
3. Csikszentmihalyi M. *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper Collins, 1990. 303 p. URL: <https://share.google/yO7NOdzqS72jlbGvX> (дата звернення: 08.04.2026)
4. Chuyko H., Чаплук Я., Koltunovich T. Tolerance to uncertainty in the situation of war. *Psychological Journal*. 2024. Vol. 10, № 1. P. 18–30. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/1593> (дата звернення: 08.04.2026)